

MAKAMI'NİN EDVARI- 1518
(YK-Sermet Çifter 1040)

Yazar
Demet TEKİN

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7679-55-8

Kitap Adı

Makamı'nın Edvarı- 1518

Yazar

Demet TEKİN

Bilimsel Editör

Doç. Dr. Recep USLU

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS000000

DOI

10.37609/akya.1617

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM: EDVÂRIN TANITIMI	1
1.1 Eserin Bulunuşu	1
1.2 Eserin Tanıtımı	3
1.3 Eserin Adı: Kitâb-ı Edvar	5
1.4 Eserin Yazıldığı Dönem	6
1.5 Eserin Yazarı: Makâmî	13
1.6 Edvarın İçindekiler	16
1.7 Edvarda Adı Geçen Kişiler	17
1.7.1. Ömer Bin Bahr Câhiz	17
1.7.2. Fârâbî	18
1.7.3. İbn Sînâ	20
1.7.4. Safiyyüddin Urmevî	21
1.7.5. Muhammed Lalâ	24
1.7.6. Abdülkadir Merâği	24
1.7.7. Seydî	26
1.7.8. Makâmî	27
1.7.9. Muhammed Rebabi, Kemal Tebrîzî ve Şeyh Dîk	28
1.8. Edvarın Kaynakları	30
1.9. Edvarın Özgünlüğü	32
1.10. Yöntem	34
II. BÖLÜM: EDVARDA MÜZİK BİLGİSİ	38
2.1 Edvarda Makamlar	38
2.2 Edvarda Usuller	65
2.3 Edvarda Müzik Formları	73
2.4 Edvarda Çalgılar ve Düzenler	82
2.5 Edvarda Perdeler	83
2.6 Makamların Tesirleri	89
III. BÖLÜM: MAKÂMÎ'NİN EDVÂRI: METİN	93
[Terkipler]	94
[Darb Beyanı]	99
[Nakarât Hesabı]	99

[İbn Sina Hikayesi]	101
[Sazende İçin]	108
[Çenk Düzeni]	108
[Ud Düzeni]	109
[Besmele, Hamdele, Salvele]	109
[Yavuz Sultan Selim'e İthaf ve Plan]	105
[Üçüncü Kufi]	106
[Ömer-Dilşad Hikayesi]	109
[Nevruz Günü]	115
[Şeyh Dîk ve Dilşad]	113
[Müziğin Değeri]	117
[On iki Makam]	123
[Yedi Avaze]	125
[Dört Şube]	127
[Terkipler]	129
[Ömer ve Dilşad]	158
ŞEKİL 1 (24a)	160
ŞEKİL 2 (24b)	161
ŞEKİL 3 (26b)	166
ŞEKİL 4 (27a)	167
ŞEKİL 5 (28b)	171
ŞEKİL 6 (29a): [Dokuz tabakada dokuz perde]	166
ŞEKİL 7 (29b)	173
ŞEKİL 8 (30a)	174
ŞEKİL 9 (31a)	176
[Darb Beyanı]	176
[Nakarat Hesabı]	178
ŞEKİL 10 (33a)	180
ŞEKİL 11 (33b)	181
[Diğer Rivayetle Makam ve Avazeler]	181
[Zamanımızda Usuller]	182
[İbn Sina Hikayesi]	182
[Nevbet-i Müretteb]	183
[Makami'nin Besteleri]	186
Düvazdeh	186
[Makami'nin Avazeler ve şubelerle naat bestesi]	188

ÖNSÖZ

Türk müzik teorilerini anlatan eserlerin müzik tarihi içinde çok önemli bir yeri vardır. Müziğin notayla yazılmadığı dönemler düşünülecek olursa, Türk müziğinin temel esaslarını belirleyen bu eserler sayesinde teorisini ve uygulamalarını öğrenmekteyiz. Safiyyüddîn'den itibaren müzik teorileri kitaplarının karşılığı olan kelime "edvâr" olmuştur. Edvâr kelimesinin sözlük anlamı "devirler, zamanlar ve asırlar"dır. İslâmi dönem doğu müziği literatüründe müzik teorisi kitaplarına genellikle "edvâr-ı musikî" (musikî devirleri) denmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe olan bu kitaplar; makamların ve usullerin, daire şeklinde gösterilmesinden ötürü bu ismi almıştır. XVIII. yüzyılda "edvâr" ile birlikte "nazariyat" kelimesi de kullanılmıştır. Tarih boyunca teknik eksikliklerin tüm zorluklarına rağmen, nazariyat eserleriyle, müzik ilminin temel konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Türk müziğiyle ilgili kataloglar, bibliyografyalar ve araştırmalarda görülebileceği üzere birçok Arapça, Farsça ve Türkçe müzik teorilerini anlatan eserler kaleme alınmıştır.

Türklerin müzikle ilgilenmeleri çok daha eskilere dayanmasına rağmen müzik teorileriyle ilgili kitaplar yazmaya başlamaları X. yüzyıla denk gelmektedir. Türklerin yaşadığı bölgelerde yazılan eserler içinde bilinen ilk nazarî bilgiler veren eser, Harizmî'nin *Mefâtîhu'l-ulûm* isimli kitabındaki "İlmü'l-Musikî" kısmı olmalıdır. Daha sonra Farâbî ve İbn Sinâ ile devam

ederek bu konuda yazılan eserlerin bazıları yüzyıllar boyu kimi aynen yazılarak kimi geliştirilerek kimi yeni bilgiler eklenerek dönemin padişahlarına ve devletin ileri gelenlerine sunulmuştur.

Yüksek lisans eğitimim esnasında danışman hocam Doç. Dr. Recep Uslu'nun teşvikiyle XVI. yüzyıla ait ve daha önce bilinmeyen bir edvâr olan, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde, 1040 numarada kayıtlı, Yavuz Sultan Selim'e yazılmış bir müsvedde olan, "*İlm-i Edvâr-ı Musikî*" ismiyle *kayıtlı* yazma eser üzerinde çalışmaya başladık. Bu yazmanın içeriği makamlar, âvâzeler, şubeler, terkipler, saatlere ve insanların tenlerine göre makamların tesirleri ve bunları gösteren şekillerden oluşmaktaydı. Bu edvârın ortaya çıkmasından evvel XVI. yüzyılda yazıldığı bilinen tek edvâr, Seydî'nin "*el-Matla' fî beyâni'l-edvâr ve'l-makamât*" adlı eseri idi. Bu eserin de ortaya çıkışıyla XVI. yüzyıla ait olan edvâr sayısı ikiye çıkmaktadır. Seydî yazmış olduğu bu edvârı 1504 yılında Sultan II. Bayezid'e sunmuştur. Bizim üzerinde çalışmış olduğumuz *Kitab-ı Edvâr* isimli eser ise 1517-1520 yılları arasına denk gelen bir zaman içinde ve Sultan Selim Hân döneminde müsvedde olarak yazılmış bir yazmadır. Bu eser ayrıca Yavuz Sultan Selim'in sekiz yıl kadar kısa bir dönem tahtta kaldığı düşünülürse, bu padişah zamanında yazılmış bilinen tek nazariyat eseri olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Tez çalışmalarım esnasında bu edvârı yeni yazıya çevirerek, incelemesini yaptık ve çıkan sonuçları sıraladık. İ.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul gören "Yavuz Sultan Selim'e Yazılan

Bir Kitâb-ı Edvâr" isimli yüksek lisans tezini 2003 yılında YÖK tarafından yayımlandı.

Bu çalışmayı yaparken kullandığımız kaynak ve araştırmalar içinde incelediğimiz Avni Erdemir'in "Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri" adlı eseri, yazmayı yazmış olan Makamî'nin hayatını anlatan tezkirelere ulaşmamızı sağladı. Müzik nazariyatları hakkında yazılan pek çok akademik çalışmalar inceledik. Müzik yazmaları üzerine yapılmış Onur Akdoğu'nun ve IRCICA kuruluşunun yayımladığı "Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi" adlı eseri, yazmanın başka nüshaları olup olmadığı konusunda faydalandığımız eserler arasındadır.

Kullandığımız en önemli kaynak, incelediğimiz eserin yazıldığı yüzyılda kaleme alınmış olan Seydî'nin *el-Matla'* adlı eseridir. İki eser arasında ortak öğeler bulunması ve her ikisinin de manzum eser olmasından ötürü, metin tamiri gereken yerlerde Seydî'nin eserinden büyük oranda yararlandık.

Kelimelerin okunuşunda elimizdeki metin harekesiz olduğu için Seydî ile ortak kısımlarında, harekeli olan TSMK'de bulunan Seydî'nin eserini esas aldık. Örneğin "nukat" kelimesi gibi. Eserde bazı bilgileri verirken yanlış yazılmış kelimeleri, metin tamirine giderek düzelttik ve bu durumları da dipnotlarda belirttik. Örneğin "yirmi dört saat" yazması gerekirken "kırk sekiz saat", "nîrîzî" makamı adı "tebrîzî", "zemzeme" makamı adı "demdem" "nevrûz-i rûmî" makamı adı "nevrûz-i rûy" "terâne" kelimesi "tuvâne" "kabl" kelimesi "kabl" ve "kabl" "serdhuşk" kelimesi "sedzuhk" diye yazılmış, düzelttik. Metin

çevirisinde makam imlâlarında XVI. yüzyıl Türkçesi düşünülerek çeviri yapılmıştır. Örneğin "nevâ" yerine "nüvâ" şeklinde yazdık. Ancak inceleme kısmında makam adları günümüz imlâsı düşünülerek yazılmıştır: "Nüvâ" yerine "neva"; "sigâh" yerine "segâh" gibi. Fârâbî'ye göre aralıkları gösteren şeklin altında olması gereken bakiye, mebde ve aralıkları gösteren harfleri tamamlayıcı unsur olarak Seydî'nin eserinden aktardık.

Makâmî'nin yazdığı bu edvar yayını üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde eserin bulunuşu açıklanmış, ardından eserin tanıtımı yapılmış, dış ve iç özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra eserin kütüphane kayıtlarında adının "İlm-i Edvâr-ı Musikî" olarak geçmesine rağmen neden "Kitâb-ı Edvâr" olması gerektiği ve bunun nasıl belirlendiği konusunda açıklama yapılmıştır. Eser kütüphane kayıtlarına XVIII. yüzyılda istinsah edilmiştir diye geçmiş olmasına rağmen eserin yazılış tarihinin XVI. yüzyıl olduğunun nasıl belirlendiği anlatılmıştır. Eserin içinde birçok defa Seydî mahlası bulunmasına rağmen, yazarının neden o olamayacağı açıklanmıştır. Eserin sonunda bulunan "Salât-ü Selâm" kısmında mahlası bulunan Makâmî'nin eserin yazarı olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Musikî ilminde bilgili ve tecrübeli olan, besteci ve icrâcı kişiliği ile de tanınan Makâmî hakkında bilgi verilerek, onun eserin yazarı olup olmadığı sorgulanmıştır. Kitâb-ı Edvâr'ın içindeki konulardan söz edilmiştir. Birinci bölümün sonunda eserde adı geçen kişilerin tarih sırasına göre hayatları ve müzikle alâkaları hakkında bilgi verilerek, eser içinde nasıl geçtikleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde eserde anlatılan on iki makam, yedi âvâze, dört şu'be ve altmış altı tane terkinin tariflerinin, eser içinde geçiş sıralarına göre karşılaştırmalı olarak açıklamaları yapılmıştır. Eserde geçen günün yirmi dört saatine göre, hangi makamın hangi saatte tesirli olduğu ve insanları ten renklerine göre hangi makamların etkilediği açıklanmaktadır. Eserde açıklanan usullerin, vuruşlarıyla birlikte anlatımına yer verilmiştir. Ardından eserde geçen formlar ve eserde geçen çalgılar açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde *Kitâb-ı Edvâr*'ın çevirisi yer almaktadır.

Edvarımızın yazarının "Makâmî" olduğu artık eskiye oranla daha net olduğu için kitabın adının "Makâmî Edvarı- 1518 (YK-Sermet Çifter- 1040)" olmasını uygun gördüm.

Eserin oluşumunda emeği geçen tez danışmanım, yazmayı ilk tespit eden, tez çalışmam için bana veren, metnin Arapça cümlelerinin çevirilerini yapan, sonundaki Makâmî'nin şiirlerinin/güftelerinin açıklamalarını yazan, ayrıca yıllar sonra bu edvarın editörlüğünü kabul eden Doç. Dr. Recep Uslu'ya, yayımlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim; tezimin grafik çizimlerini yapmış olan ablam Hasret Sarıgül'e Allah'tan rahmet dilerim.

KAYNAKLAR

- Akdoğu, Onur (1989). Türk Müziği Bibliyografyası. İzmir: Ege Üniv. yay.
- Arısoy, M. (1988). Seydi'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bardakçı, Murat (1986). Maragalı Abdülkadir. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Başara, Erol (2008). "Abdülkadir Meragi'ye Atfedilen Terkipler". Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. XII/2: 253-260
- Başer, F. Adile (2013). Abdülbaki Nasır Dede'nin Tedkik u Tahkik Adlı Eseri. İstanbul: Fatih Üniv yay.
- Dağlı, Yücel-E. Nedret İşli (vdđr. Haz.) (2001). Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Katalođu. İstanbul: Yapı Kredi yay.
- Develliođlu, F. (2001). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara Aydın Kitabevi Yayınları
- Dođrusöz, N. (1997). AGK 131 Numarada Kayıtlı Risale-i Musikideki Makaleler. Sanatta yeterlik tezi. İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dođrusöz, N. (2012). Yusuf Kırşehri'nin Müzik Teorisi. Kırşehir Valilik yay.
- Erdemir, Avni (1998). Anadolu Sahası Musikişinası Divan Şairleri. İstanbul: Türk Sanatı ve Eđitimi Vakfı yay.
- Fallahzade, M. (2005). Persian Writing on Music. A study of Persian musical literature from 1000 to 1500 AD. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala, Sweeden
- İhsanoğlu, E. (vdđr. haz.) (2003). Osmanlı Musiki Literatürü Tarihi. İstanbul İrcica yay.
- Karaduman, İ. (2014). "Edvarlardaki Kuramsal Farklılıkları Dođru Algılamak". Çevrim-içi: earsiv.odu.edu.tr (Er.tar. 05.07.2019).
- Kaya, Mahmut (1994). "Fârâbi", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV yay. c. XII, s. 145-162.
- Makami (1518). Kitab-ı Edvar. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Yazmaları, no.1040
- Ömermâhir, Alper (1998). "İbn Sina", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV yay. c. XX, s. 319-322.
- Parmaksız, M.N. (2016). Bodleian Kütüphanesi 127-128 Numaralı Türk Musikisi Güfte Mecmuasının İncelenmesi, dpkora tezi, Gazi Üniveristesi
- Sakaođlu, Necdet (1999). Bu Mülkün Sultanları, İstanbul: Ođlak yay.
- Seydi (1504). El-Matla'. Seydi's Book on Music. ed. F.Sezgin. English trans. by E.Pope-scu-judetz. Frankfurt un main. 2004.
- Şeşen, Ramazan (1992). "Câhiz". İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV yay. c. VII, s. 20-24.
- Tura, Yalçın (1984). "Türk Musikisi Formları Eski Formlar". Kaynaklar. İstanbul, sy. 4: s. 59-64
- Uslu, R. (2000a). "XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Musiki Nazariyatı Eserleri". Tarih Dergisi. İstanbul Edebiyat Üniversitesi yay. c.XXXVI: 463-465.
- Uslu, R. (2000b). "Abdülaziz Çelebi", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi. İstanbul YKY yay. c.I, s. 40
- Uslu, R. (2002a). "Selçuklularda Müzik ve Literatürü". Türkler. Ankara: Yeni Türkiye yay. c. VI: 167

- Uslu, R. (2002b). "Osmanlıdan Cumhuriyete Müzik Teorisi Eserleri". Türkler. Ankara: Yeni Türkiye yay. c.12: 443-448.
- Uslu, R. (2003). "Amel, XV. Yy Formu ve Usulü, Abdülkadir Meragi'nin Türkçe Ameli". Musikişinas. sy. 11: 177-206
- Uslu, R. (2015a). Meragi'den II.Murad'a Müziğin Maksatları Makasidül-elhan. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay.
- Uslu, R. (2015b). "Türk Müziği Tarihinde Yeni Bir Dönemlendirme Önerisi". Medeniyet Sanat. 1/ 2: 91-109
- Uslu, R. (2015c). Selçuklu Topraklarında Müzik. Konya Valilik yay.
- Uslu, R. (2016). Müzik Bibliyografyası-1 Kitaplar ve -2 Makaleler. İstanbul Çengi yay.
- Uslu, Recep (2017). "XV.Yüzyıl Gözde Müzik Biçimi Nevbet-i Müretteb". Tidsad. Aralık, sy. 15: 1-10
- Uslu, R. (2019a). "Osmanlıda Anadolu Edvarları Kronolojisi". Türk Musikisi Atlası. Ankara: Yeni Türkiye yay. c.I, s. 215-234.
- Uslu, R. (2019b). Müzikoloji ve Katibi Edvarı. www.musikidergisi.com, çevrimiçi: 13 Ağustos 2019 Salı (er.tar.25.12.2019)
- Uygun, N. (1999). Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'lEdvârı, İstanbul Kubbealtı yay.
- Yıldız, K. (2010). Tercüme-i Risale-i Musiki Ve İlm-i Edvar-ı Musiki Çeviri Yazı İnceleme - Karşılaştırma. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Folklor Müzikoloji.